

diát teszi. Így lesz regénye sorstudatból fakadó életpanasz; magyar írónak már-már intuició-öröksége a magyar tragédia meglátása, s ennek őszinte és mély átélése ad most Nyíró regényének is, túl az író lehiggadt meglátásain, sajátos lírai hangszerelést. A magyar irodalomnak ez is van olyan jellegzetes tulajdonsága, mint az «úri tónus», a szerelemérzés magyar kozmával; újabb epikánk ebben csak régi tradíciókat folytat s szinte megdöbbenő néha az az egyfelé intés, amely Széchenyi némely gondolatait, nagy lírikusaink világtérzését s újabb epikánk jobbszemű meglátásait egymáshoz rokonítja . . .

Különös hangsúlyt ad a regénynek, hogy az író őszintén első személyű önmagát állítja regénye központjába. Anélkül, hogy ezáltal naplószerűvé süllyesztené, sajátos valóság-ízt ad elbeszélésének. A regény első része olyan, mint egy konfesszió a szenteknek küzdelem-korszakából; a töredelem pátozával mondja el a fiatal papi lélek vergődéseit az ingadozásoktól, a lélek kicsinyes skrupulusaitól a legmagasabb extázis szédületéig. Szavaiból igazi papi lélek árad; a szerzőhős megvált a papságtól, de műveltsége, képzelete papos. Rajongó lelkében egy papság feletti papság áhítata szárnyal s szavait, cselekedeteit önkénytelenül az emlékpálya színeivel, szimbolumaival festi át. Érdekeskönyv. Szemérmes intranzigenciájából, majdnem a zaklatottságot súroló érzelmeségéből néha talán sok is. (II. köt.)

Nem dicsérhető eléggé a regény stílusa. Nem az objektív műfaj kívánta hangulategységekben építi meg fejezeteit: mintegy szimultán átélésekben fogja fel kora és környezete lelkét; a falu, a természet lélekzetvételét s a körülvevő dolgokat forrósítja át éber ihlete szintetikus hangulatokká, meleg, tömény emberi légkörre színes, pazar, törölmetszetszavakban. (I. köt.) Azokra, akik ismerik Erdélyt, szinte

varázslatos hatású az a villámokkal, népragédiával, táji ízekkel rejtelmes ózon, amelynek szárnyain az író kis népe örlelkéként jajongva barangolja be Erdélyt. Nem szerettem idáig a lírailag komponált regényeket: Nyíró most meggyőzött; kivételesen megérezte e modernak minden műfaji szolgáltatásnál többet érő életszerűségét.

Ne felejtjük el, hogy az író regényében modern hőst, példa-típust adott. Hőst, aki egyik idealizmusa csődjével nem bukik el; feláll, birokrata megy az étellel és diadalmaskodik. Gépet olajoz és malomtulajdonos lesz, míg keze keresményéből megsüti az első kenyeret családjának. Eddig öleli fel a kompozíció az aposztata pap sorsát . . . Nyírónek nagy elégtétel lehetett, hogy a hatásos fejleményhez még mindig futotta önmaga sorsából s az én-regény keretében epikus hőst tudott adni! Ez a teremtő alany végső titka; ebből sarjadt ki a regény s vette fel természetszerűleg azt a formát is, amelyet visel.

Hangsúlyozzuk: Nyíró regénye szép könyv. Nem a művészség Kolumbusztójása s nem is hírlapstúdiumok árán kiizzadt új evangélium, de kemény férfihang s mocskotalan emberség díszes, pazar művészi vértzetben.

Jól esik, hogy az üde levegő a magyar irodalomba ismét Erdély felől áramlik . . .

Hencze Béla.

Barta János: Az ismeretlen Madách, tanulmány. Bpest, 1931. Lőrincz Ernő bizományos könyvkiadó, 8-r., 83 l. Az irodalomtudomány újabb lélektani kutató módszereinek talán érdekes, de nagyon fanyar gyümölcse Barta János tanulmánya Madáchról. A szerző úgy találja, hogy Madách személyiségét eddig többnyire a tragédián át fejtették meg és a gondolkodót és költőt látták benne. Pedig szerinte Madách világnézete mindvégig egymásnak ellentmondó, töre-

dékes gondolatok halmaza, ő maga eszméit élete alkonyán sem látja világosabban, mint zsenge korában. Érdeklődéséből hiányzik az ösztönösség, alapjában véve kényelmes természet, megáll az első féligazságnál. De a költői tehetség sem az a réteg, mely megmagyarázza Madáchtot, mert közvetlen élményeiből hiányzik a sajátos formai principium, egyetlen igaz költői műve, a tragédia sem táplálkozik közvetlen élményből. Röviden: «Nem született gondolkodó és egyetlen emelkedést kivéve nem is költő». Madách gondolkodása és költészete elsősorban nem forma, hanem életjelenség, bennük nem a műöszton, hanem az életöszton, a vitalitás nyilatkozik. Ha igazi élményt talált, nincs szüksége pótlékára, a költészetre. Ezeket igyekszik aztán Barta egész munkáján keresztül főképp Madách lírájával, leveleivel, a kiadatlan kéziratok hagyaték szorgalmas felhasználásával bizonyítani és elhanyagolja Madách főművének értelmezését. Abból a Madách-képből, melyet megrajzol, egy szájalomraméltó torzalak sanyarog felénk. Madáchból hiányzik a morális idealizmus, a tudatos életterv, félreismeri önmagát, nem nyúl személyiségéhez a javítás szándékával, nem ismeri a büntudatot, teljesen idegen tőle a kereszténység legmélyebb gondolata, a megváltás. Családi tragédiájában neveltetésének, egyéniségének nagy része volt, lelkileg nem tudott teljesen családjához alkalmazkodni, gazdaságát elhanyagolta, a házasságban bizonyos felsőségre lett volna szüksége, mely vezetni tudja azt az embert, ki csak életörömökért élt. Töredékes, kiforralatlan maradt mindhalálig s rávall a Tragédia is, melyben csak küzködést és megoldatlanságot lehet keresni.

Az ember elcsudálkozik, hogy egy fiatalember — mert a berlini Collegium Hungaricumnak ajánlott dolgozatból erre lehet következtetni — miképp választhat lélekelemzés tárgyául egy

költőt, akit nem szeret, nem is becsül és elgondolkozik, mi adja meg neki azt a bátorságot, mellyel irodalmi képrombolásra vállalkozik. Egy okot megállapíthatunk: Madách főművével nem foglalkozott behatóbban, irodalmát alig látszik ismerni (mindössze két munkára hivatkozik), nem is értette meg problémáinak megoldását, tervét, nem érintette meg a műből kiáradó keresztény világnézetnek az a fenéges harmóniája, melyben Madáchgondolatvilágának minden disszonanciája feloldódott. Nem is értette meg sem a gondolkodót, sem a költőt. Ezzel aztán kárba vesztett az a sok fáradság, karakterológiai felkészültség, mellyel munkáját végezte s nem igaz az a lélekelemzés, melyre jellemző, hogy kis jelekből messzemenő következtetéseket mer vonni s oly bonolyult lelki folyamatokat megrajzolni, amelyeket csak a regényíró tudhat a maga hőseiről. Főképp Madách családi tragédiájával kapcsolatban tud oly sűrűszálú lélekrajzot szőni, amelyet kortársáról, de legbizalmasabb barátjáról sem adhat az ember. Előadása sokszor emlékeztet a grafológusokéra s hogy ezek módszere sem idegen tőle, mutatja a következő polemikus megjegyzése: «... a kéziratban található sok javítás még nem igazolja Voinovich megállapítását, hogy sok türelemmel dolgozott. Ennek az írás általános jellege különben is ellentmond».

Mentsége van a szerzőnek. Azokból a művekből, melyek az utóbbi időkben Madách főművével foglalkoztak s mint már egyszer e folyóirat hasábjain megállapítottuk, a Tragédia problémaszálait összekúszták, összegöbölték, majd széjjelvagdoszták, az egységes koncepciót félreértve eltorzították a mű értelmét, költői értéket pedig több kegyelettel mint meggyőződéssel állapították meg, azoktól igazán nem állnak távol a következtetések, melyeket Barta János vont le a gondolkodóra és költőre nézve. Pedig Az ember tra-

gédiája teljesen egységes tervű s megoldású költői mű, melynek növekvő hatása csak egy nagy léleknek, nagy költőnek hatása lehet. Madáchot első sorban a tragédia megértésén keresztül lehet megközelíteni s míg ezt a munkát sikerrel el nem végeztük, a legmodernebb kutatómódszerekkel is hiába próbálkozunk a gondolkodót, a költőt és az embert más megnyilatkozásaiából megrajzolni.

A szerző előszavában azt mondja: «az itt tárgyalt kérdést ma már több pontban másként látom». Kár volt akkor a közléssel sietnie, a félreismert «ismeretlen Madách» torzképét a nyilvánosságnak bemutatnia, de megvan a remény rá, hogy látása gyökeresen megváltozik. *Kardeván Károly.*

A Mancsi. Bródy Lili regénye. (Athenaeum.) — Radómanci, a «hernád-uccai kis állat», elindul a maga kis életével, zűrzavaros családi viszonyaival, csikágói adottságaival, rossz nevelésével és tétova szívével, amely nem rossz és nem jó, csak éppen olyan, mint a többi hasonló szegény gyereké, akiknek fészket szétkavarta a sok mindenféle válság: a papa válsága, a mama válsága, a nagynéniké, fiúké és leányoké s ebben a kavardásban nem maradhattak válság nélkül ők maguk sem. Radómanci saját külön kis válságát — hangsúlyoznunk kell, hogy Mancsi körül minden «kis» dolog: csupa hétköznapi ügy, másoktól is élt baj, másoktól is látott példa, hiszen éppen ez avatja őt a Mancivá, aki ebben a formájában mindnyájunknak húsból és vérből való rokona és ismerőse — tehát az ő válságát itt éppen Komlós Jánosnak hívják. S mert élet és jó regény mindig egy nyomon haladnak: Mancik és Komlós Jánosok mozi-démonnágra alapozott flörtje itt se vezethet semmi jóra. Mancsi családik és öngyilkosságot kísérel meg. Kórházba kerül s ott találkozik egy kis szánta leánnyal, aki arról a másik világról mesél neki, ahol a leányok

boldogsága nem a Komlós Jánosoktól függ s amely világot mindenki felfedezheti magában, aki akarja. Melleleg megismerteti egy Goethe nevű költővel. Goethe jó orvosságnak bizonyul (?), Mancsi felgyógyul s tovább megy azon az úton, ahol — az író okos nevelési elvei szerint — radómanciból Radó Mancivá kell válnia...

Itt szögezzük le mindjárt, hogy az író nevelési elvei csakugyan okosak. Irodalom ide, vagy oda, Bródy Lili ismeri azt a típust, amelyről ír; és ismeri azt a típust, amelynek a regényt írta. A pesti leány az ő szívéhez nőtt, saját témája; kissé fölényes gúnnyal, játékos okossággal, rejtett, mosolygó szomorúsággal, ha néha szembe is áll vele, mindig mellette van. Ha a regénynek hibája is a tendencia, ez a hang új, őszinte és helyénvaló. Ez a hang végre nem a férfiírók hangja, sem nőírók férfiszólamra erőszakolt grammofónnyekergése, akik az új leánytípusról, mint eddig nem létezett csodaállatról rebegnek csodás szörnyűségeket. Bródy Lili hangjában megszólal végre maga ez az újnak híresztelt leánytípus, akiről mi nők titokban mindnyájan tudjuk, hogy nagyon régi. Megszólal a lelkében támasztalan, testi voltában ellátatlan mai leány, aki nem akar új lenni, dehogyis akar, azt se tudja, mi az az új, csak éppen élni akar és boldogulni, ahogy lehet, a maga hasznára, vagy kárára, de mindenestre a maga felelősségére. Talán éppen csak ez a felelősség új benne, de ez sem az ő érdeme, mit tehet róla, vállalnia kell, ha már senkise akarja vállalni helyette... Megszólal és vall. Meggyónja bajait, félelmeit, szorongó vágyait, bizonytalan keresgélését, küzdését önmagáért szegyenét... Vall és kérdez és felel is. Jó hallgatni. Csak éppen...

Csak éppen az a baj, hogy a feleletet nem a regény adja, hanem az író. S ezért, ha a veleérző olvasónak kellemes is, amit mond, nem győz meg.